

بنېستې ئايدلار ټيا و شېكى يادوړى: توکارىي عقيى سياسيى "چېپى ئېران" و گاکانى زگارى. نووسينى: حميد کورچى

لې زانستې جياوازکاندا، لې بيرکارييدوې تا زانستې مرئيدکان،
تېگېشتن لې کښکې بې نيوي چارېسېر دادنرېت. ئېم بڼما
سېرکيې لې کاتى شيکردنېوي دياردې سياسيى ئاڼزکاندا
گرنگيېکى دوو هېندې پيدا دکات. لې فزاي فيکريى ئېراند،
"چېپ" وېک بزووتنېويېک کې تېمېنى زياتر لې سددېيکې، لې ووي
مېژوويېوې بې دادپروړيى کېمېلېتې و ځنډگرتن لې
سېرمايېداريېوې بېستراوتېوې. سېرېاي ئېوېش، ئېم بزووتنېويې
ئېمې لې ناو دځکې بنېستې فيکريى و دېرونيېدا دژى کې
دېرنجامى ئاوېتېبوونى شکستې مېژوويېکان و پاېنېدېوونې بې
چوارچېوې ئايدلېژيې داخراوېکان. ئېم وتارې هېوې دېدات ئېم
قېيرانې لې گېگې سې تېوېرېوې هېوېشېنېتېوې: سروشتى چېمکې
سياسيېکان، دېرووناسيى شېکې بېکېمېکان، و ميکانيزمېکانى
چوونې دېرېوې بېرېوې عقيانېيېتېکې ديموکراسي.

گېيېنى چېمکېکان بې بتي ئايدلېژى

۱. سروشتى چېمکې سياسيېکان

چېمکېکانى وېک "چېپ" و "است" استى گېردوونى نين کې بوونېکې
سېرېځېيان هېبېت، بېکېکو ئامرازېکې بژاردن کې عقيى مرېف بې
تېگېشتن لې واقيعى کېمېلېتې دايتاشيوون. قېيرانېکې لېوېوې
دېست پېدکات کاتېک ئېم "ئامرازې شيکاريانې" دېگېدېرېن بې
"قالبېکې ئايدلېژى" قې. ئايدلېژيا هېستېکې ساختې بې ئاسايشى
مېعريفى بې تاک دېبېخشېت لې گېگې سادېکردنېوې جيهان و
دابېشکردنېى بې دوو جېمسېرى تونېد (چاکې/خراپې،
شېگېگې/کېنېپېرست)، ئېمېش تواناي بېياردانى سېرېځې و عقيانې
لاواز دکات.

۲. ژینگې کولتووری و ځما پیکردنی ست مکاری

چې پی ئېرانی له بشاییدا دروست نه بوو، بېکو له ژینگې کدا ووی کشاو ک تېربوو له باوکسالاری و ست مکاری نه ریتی. ئېم سېاق بوو ته هې بهرهمه نانوې شواز عقیقې ک نه کان له ژر توژا کی "مډرن" دا؛ سرکرد کان بوون به کسایه تی کاریزماتیکی پیرز، تیر کان بوون به "دقی پیرز"، و جیاواری بیرواش بو به "خیانت". چې پی ئېرانی ئاید له ژیا جیهانی کانی همزی، بېام بې پی "بېرنام سازی" کولتوور سیاسیه ناوځ پیک دوو بار اځی کردنو، که ئو کولتوور ش فاقیدی نه ریتی گفتوگ و دام زراو پید.

شکی بېکم م و ب میراتگرتنی بازار

۱. یاد وړی وک برین کی بوونگ رای

ناسنام ی چې پی ئېرانی له گډی زنجیر پیک شکو و دا ژا؛ سرکو تکردنی حیزبی توود، شکستی بزوتن و چکدارید کان، و له سدار دان گور کانی د پې هشتاکان (سایانی شست کانی کچی هتاوی). ئېم ووداوان ته نها "دانی جنگ" نه بوون، بېکو گان ب "شکی بکم م" (Collective Trauma) که کارگ ریی کرد سر ناسنام، یاد وړی و پکها ته تگ یشتنی گروپ ک.

۲. میکا نیزم کانی ب رگری د رونی و بنب ست

بې پی تی ری "شکی هېژدراو" ی قامیک ځ کان، گروپ شخوار دوو کان م یلی ئو و یان ه ی ووداو کانی شکست وک همای کی سر کی ب میند تید کانیان بپار زن. له دخی ئراندا، ئېم بنب ست شواز تگ یشتن کی پککو ته بېرهمه ناو؛

• بینینی جیهان له گډی دوژمن و د ست و؛ له د ستدانی نه رمی سیاسی له بېژ و وندی ململاند ی کی سفر-سفریدا.

• گان و و ی بېرد وامی قوربان بوون؛ اکردن له پداچوون و ی خن یی له گډی پنا بردن ب ست مل کراویی ئ خلاق.

• گواستند و ی شک له نوان نه و کاند؛ گواستند و ی هستی توو یی و بمتمان یی ب نه و ی گنج، که ئاید له ژیا د گگ ست ب "یاد وړید کی سزداری" داب او له واقعی گان او.

گای چوون د ر و . . ب ر و "دیموکراتی س ن"

۱. دابان له چوارچ و ئاید له ژید کان

بکم هم نگو ب زگاری، هشیاری ب ژر ییوونی چمک کان. کاتک تاک تدد گات که ئاید له ژیا بېرهمه کی مر یی و بارود خ کی

مـژووید، د رفقـتی “دوورکـوتنـو وـی ځـنـی” به د ځـسـتـه. ئـم چوونـه د رـو وـی زـر جـار هـستـکردن به به شایي و نه بوونی د نیایي لـگـډا یـه، که ئـم شـق ناغـکـی به رزـخـی پـویـستـه به دروستـبوونی سـر بهـخـی یـی فیکری ځـستـقـینـه.

۲. عـقـه وکـ ئامرازک به دوو بار ځـنـا تنـو وـی جـهـا نـیـنـی لـ نه بوونی و ځـمـی ئامادـکـراودا، تاکی ناچار د ځـتـ “عـقـه” یـ خـی وکـ میکانیزمک به پشکنی به ځـگـکان و به راوردکردنی ځـوانگـ جـاوازـکان به کار بهـنـه. عـقـه لـرـدا عـقـیدـه نیـه، بهـکو “پـر سـیـکـه” که دان به ئا ځـزی جـهـا و فرـچـشـنـیدا د ځـتـ، و جـخت لـسـر گـډان به دواي ځـستـیدا د کـا تـو و لـ ځـگـی گـتـوگـه و ئـمـوونـو.

۳. دروستـبوونی لـبووردی (ځـا داری) و دیموکراسی تـگـیـشتن لـو وکـ هـیچ چوارچـو وـی کی فیکری نا توانـت د وـر به هـمـو ئا ځـزی کـا نی جـهـا بدات، جـو هـری لـبووردی. لـبووردی لـرـدا سازشـکردن نیـه، بهـکو دانـپـدانـه به وـی که جـاوازی سـروشتـکی مـر یـه. ئـم وـر چـر خـانـه د ځـتـ هـی لـدایکـبوونی “دیموکراتی ځـسـن”؛ ئـو تاکی که پا بهـنـد به به کـا نی عـقـه نیـت و لـبووردی، و جـراو جـری ځـاوبـچوونـکان وکـ هـمـو شـ به سـر ناسنامکـی نابینـه، بهـکو وکـ مـر جـکی بنـه تی به که مـمـگـی یـکی ئازاد د ځـنـاسـتـه.

لـ زیندانی یاد وړی به و به ځـا و ئاسـی ئازادی

تـپـاندنی بنـه سـتی فیکری چـی ئـرانی تـنـه ځـشـختیـکی تیـری نیـه، بهـکو پـویـستی کی سیاسـی به ځـنـا تنـی داهاتووی کی دیموکراسی. گواستـنـو لـ “تـکـشـر کی شـخـوار دوو” که لـ ځـر زـمـینـکـا نی ځـا بردوودا د ځـی، به “هاوـا تیـکی عـقـه نی” که ځـو وـی ئا ځـزی کـا نی ئـستا د ځـتـ و، تـنـه پرد به شکـاندنی بازنی سـتـمـکاری. دیموکراسی سـر تـا لـ ناو عـقـه و دـست پـدـکات؛ به کردن وـی پـنـجـر کان به باو بـری شک و گومان، به قبـو کـردنی “ئـو وـتر” وکـ شـریک لـ ځـستـیدا، و به گـډی نی کار سـا تـکـا نی مـژوو لـ “کـت و زنجیر” و به “وانـه” لـ پـناو پاراستنی که رامـتی مـر قـه.

نووسینی: ځـمـد کورچـی